

Консорциум “Социальное здоровье России”, 2002. – №3. – С. 82-86.

6. Меньшикова Е.С. Жестокое обращение с детьми и его возможные отдаленные последствия // Психологический журнал. – 1993. – №6.
7. Онищенко Ю.В. Насильство в сім'ї: стан та проблеми // Педагогіка толерантності. – 2001. – №3-4. – С. 39-47.
8. Словарь-справочник по социальной работе / Под ред. Е.И. Холостовой. – М.: Юрист, 2000. – 424 с.
9. Соціально-економічні причини насильства в сім'ї в Україні: аналіз проблем та шляхи запобігання: Матеріали за результатами соціологічного опитування. – К.: Державний ін-т проблем сім'ї та молоді, 2004. – 144 с.

In the article the theoretical analysis of study of problem of sociallegal defence of children is carried out from violence in family. The types of violences, that take place in families, are analysed. A question is illuminated about overcoming and prophylaxis of any displays of violence in relation to children.

Keywords: family, child, violence, physical, sexual, psychological, economic.

Отримано 25.2.2012

УДК 316:177.72

Л. І. Михайлова

БЛАГОДІЙНІСТЬ ЯК СОЦІАЛЬНЕ ЯВИЩЕ

У статті проаналізовано сутність поняття „благодійність”, досліджено історичний розвиток благодійності, стан та перспективи розвитку благодійності в Україні.

Ключові слова: благодійність, благодійна діяльність, добродійна діяльність, благодійні фонди.

Постановка проблеми. Існуючі соціально-економічні проблеми, довготривала нестабільність в державі, зниження рівня життя людей спонукають звернутися до витоків та розвитку благодійності, як до одного з механізмів задоволення потреб малозахисених верств населення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Методологічними засадами дослідження благодійності виступають праці М. Дмитрієнко, О. Доники, І. Кравченко, Г.Лактінової, А. Макарова, Л.Макеєвої, Д. Непочатової, Ф. Ступака, О. Ткаченко та інших.

Мета статті: визначити сутність поняття „благодійність”, проаналізувати історичний розвиток благодійності, стан та перспективи благодійності в Україні.

Виклад основного матеріалу. Благодійність має свої історичні корені і традиції, які беруть свій початок в Київській Русі. На протязі багатьох століть змінювались її зміст і форми. Слово „благодійність” складається з двох слів: „благо” і „діяти”, що в сучасному звучанні означає „робити добро”. Явище благодійності нерідко плутають з альтруізмом і релігійністю. Однак благодійність є, по суті, готовністю віддавати частину своєї власності людям, котрі потребують матеріальної підтримки. Основним мотивом, що спонукає до благодійності, є жалість, щирість, милосердя, усвідомлення важливості чи крайньої необхідності допомогти, значно рідше - надлишок матеріальних благ.

Благодійність як соціальне явище обумовлене його специфічними особливостями: високим ступенем зацікавленості людей; можливістю існування особистісно-індивідуальної ініціативи, групової; суспільної зацікавленості.

Поняття „благодійність” тлумачать вітчизняні і зарубіжні вчені – філософи, історики, соціологи, педагоги, психологи, економісти.

Розглянемо зміст поняття: „благодійність”.

Зазначимо, що вперше в 1891 році в "Учебнике науки полицейского права" І.Т. Тарасов, дав визначення благодійності, як „діяльність державних і громадських органів і приватних осіб, які мають мету надавати допомогу бідним і нужденним” [11].

За П.І. Георгіївським „благодійність” – „діяльність держави і приватних осіб в організації вільних колоній і будинків праці для професійних жебраків і дармоїдів” [4].

В енциклопедичному словнику під редакцією професора І. Андреєвського: „Благодійність – прояв співчуття до ближнього і моральне зобов’язання забезпеченого поспішати на допомогу до бідного” [5].

Енциклопедичний словник товариства братів Гранат тлумачить: „Благодійність, як форму допомоги, на відміну від державного призріння, носить факультативний характер. Вона є відповіддю на безпосередні запити життя...Благодійність є елементарним, безпосереднім і добровільним актом допомоги, яку надають незабезпеченим приватним особам і суспільств”.

У словнику С. Ожегова, „благодійність” розглядається як „надання

приватними особами матеріальної допомоги бідним із милості (благодійний спектакль, збір з якого передається на користь нужденних” [8].

Є.І. Холостова зазначає, що: „Благодійна діяльність - це добровільна діяльність громадян та юридичних осіб, безкорислива (безоплатна або на пільгових умовах) передача громадянам або юридичним особам майна, грошових коштів, безкорисливе виконання робіт, надання послуг, надання іншої підтримки”. Вчена пропонує розглядати благодійність у вузькому і широкому розумінні: у вузькому розумінні - надання приватними особами або організаціями безоплатної допомоги нужденним людям чи соціальним групам населення; і в широкому розумінні - безоплатна діяльність по створенню і передачі фінансових, матеріальних і духовних цінностей (благ) для задоволення насущних потреб людини, соціальної групи або більш широких спільнот, що потрапили у важку життєву ситуацію [9, с. 419.].

У педагогічному словнику С. Ткачова „благодійність” розглядається як філантропія (від грец. Philantropia - людинолюбство), діяльність, за допомогою якої приватні ресурси (фінансові та матеріальні кошти, а також здібності й енергія людей) добровільно і безоплатно розподіляються їхніми власниками, з метою надання допомоги, нужденним людям. Автор зазначає, що за допомогою благодійності вирішуються важливі соціальні функції розвитку суспільства [10, с. 29.].

Ще в 1891 р. російський історик В. О. Ключевський у своїй благодійній лекції, на користь постраждалим від неврожаю на Поволжі, зазначав про неоднозначність цієї проблеми: „Благодійність – слово з досить суперечливим значенням та з досить простим змістом. Його багато хто по-різному тлумачить, і всі однаково розуміють. Спитайте, що означає робити добро ближньому, і, можливо, ви отримаєте стільки ж відповідей, скільки у вас співрозмовників. Але поставте їх перед нещасним випадком, перед страждаючою людиною з питанням, що робити – і всі будуть готові допомогти, хто чим зможе. Співчуття таке просте та безпосереднє, що хочеться допомогти навіть тоді, коли знедолений не просить про допомогу, навіть тоді, коли допомога йому шкідлива або небезпечна, коли він може зловживати нею” [6, с. 65].

В Законі України „Про благодійництво та благодійні організації” благодійництво - добровільна безкорислива пожертва фізичних та юридичних осіб у поданні набувачам матеріальної, фінансової, організаційної та іншої благодійної допомоги; специфічними формами благодійництва є меценатство і спонсорство; благодійна діяльність - добровільна безкорислива діяльність благодійних організацій, що не

передбачає одержання прибутків від цієї діяльності” [5].

Згідно аналізу філософських, психолого-педагогічних та наукових джерел благодійність має мету, завдання, етапи, педагогічні умови, і спрямована на досягнення кінцевого результату - безкорисливого надання допомоги, для створення і розвитку навчально-виховних установ, притулків, інтернатів, лікарень, надання безоплатної допомоги хворим та інвалідам; сприяння і розвитку науки і культури. Здійснений аналіз показав, що поняття „благодійність”, тлумачиться багатьма дослідниками по-різному, однак воно має один зміст – добровільну безкорисливу допомогу нужденним.

Зазначимо, що дослідники (Васильєва Ю.В., Горячев Н.Д., Маслова Н.Ф, Непочатова Д.В.) виділяють кілька етапів розвитку благодійності, починаючи з Київської Русі, Московського Центрального государства Російської Імперії, СРСР і до сьогоднішніх днів.

Мудрик А.В. і Нещеретний П.І. виділяють п'ять періодів виникнення благодійної діяльності [5]. Розглянемо їх.

1 період - IX - XVI ст. В цей період благодійність характеризується діяльністю окремих осіб і церкви, в обов'язки держави благодійність не входила.

Добрими справи, ставленням до нужденних прославився великий князь Володимир, якого в народі називали „Червоне сонечко”. Він закликав піклуватися про ближнього, бути милосердним, терплячим, робити добрі справи. Князь Володимир заснував в Києві училища для навчання дітей багатих, середнього класу і бідняків, вбачаючи в освіті дітей - одну з головних умов розвитку держави і духовного становлення суспільства (Карамзін „Історія держави Російської”). В 1016 р. він заснував сирітське училище, в якому навчалось на його утриманні 300 юнаків [5].

Благородну місію в цей час бере на себе церква, створюючи систему монастирів, в яких знаходили притулок жебраки, хворі, каліки, знедолені. На відміну від західної церкви, яка вбачала своїм благодійним завданням дати нужденним притулок і їжу, російська і українська церква взяли на себе виконання трьох найважливіших функцій: навчання, лікування, піклування. В цей час викликають глибоку повагу Преподобний Серафим Саровський, Старець Амвросій, що служив людям вірою і правдою в Оптинній пустелі, Сергій Радонезький та багато інших. Вони словом і ділом вчили дотримуватися заповіді, виробляти гідні зразки поведінки, ставитися шанобливо до людей, піклуватися про дітей, здійснювати акти милосердя і любові до ближнього.

Прості люди надавали підтримку один одному, і в першу чергу – дітям: одягом, взуттям, продуктами харчування, іграшками. Саме тоді склалися такі прислів'я, як „З миру - по нитці, а бідному сироті –

сорочка”, „Живий - не без місця, а мертвий - не без могили”.

В 1551 р. І.В. Грозним була висловлена ідея про необхідність виявляти всіх, хто потребує допомоги - убогих і жебраків, будувати спеціальні богодільні та лікарні, щоб забезпечити притулок і догляд [5].

2 період - з початку XVII століття до реформи 1861 року. Цей період ознаменувався зародженням державних форм піклування, відкриваються перші соціальні установи. Історію піклування дитинства пов'язують з ім'ям царя Федора Олексійовича - з його указом 1682 року про необхідність навчання дітей грамоті і ремеслу [2].

Петро I виділив категорію нужденних, ввів превентивні заходи боротьби з соціальними пороками, врегулював приватну благодійність, закріпив законодавчо свої нововведення. Вперше дитинство і сирітство стають об'єктом піклування держави. А в 1706 р. відкриваються притулки для „аморальних немовлят”, куди було наказано брати незаконнонароджених з дотриманням анонімності походження, а за „зло за аморальних немовлят” - неминуча була смертна кара. Немовлята забезпечувалися державою, в казні були передбачені кошти на утримання дітей і обслуговуючих їх людей. Коли діти підростали, їх віддавали на проживання в богодільні або прийомним батькам, дітей старших 10 років - в матроси, підкидьків або незаконнонароджених - в художні училища [2].

Благодійна діяльність Романових, особливо жіночої половини, набуває в цей період форми стійкої традиції. Марія Федорівна, дружина Павла I - перший міністр благодійності, виявляла велику турботу про дітей-сиріт. Вона на власні кошти відкривала педагогічні класи при виховних будинках, відкрила будинок для вдів офіцерів, чиновників і жінок-службовців. Особливо багато зробила імператриця для жіночого виховання і освіти. У виховному будинку навчали ремесел, готували вчителів і навіть акторів, а в 1806 році вперше з'явився навчальний заклад для дітей-інвалідів - училище глухонімих [3].

В цей період створюються громадські організації, які самостійно вибирають об'єкт допомоги та працюють в тій соціальній ніші, яку держава не охоплювало своєю увагою.

Церква поступово відходить від справ піклування, а держава створює спеціальні інститути, які починають здійснювати державну політику в справі надання соціальної підтримки та захисту. Цей період також характеризується розширеним спектром благодійних організацій: створюються благодійні лікарні, притулки, школи, друкарні, розвивається благодійність ремісничих цехів.

3 період - з 60-х р. XIX ст. до початку XX ст. - ознаменувався

переходом від державної благодійної діяльності до приватної благодійності. Починають зароджуватись громадські філантропічні організації, організовуються притулки для глухонімих, сліпих дітей, дітей-інвалідів, яких навчали різному ремеслу відповідно до їх захворювань [2].

У 1882 р. створюється Товариство „Синій хрест”, метою якого було піклування про бідних і хворих дітей, заборона жорстокого поводження з дітьми.

Система суспільно-державного піклування дітей в Російській Імперії в кінці ХІХ ст. представляла розгалужену мережу благодійних товариств і установ, діяльність яких випереджала становлення професійної соціальної роботи та соціальної педагогіки в Європі.

Помітною рисою цього періоду також є зародження професійної допомоги і поява професійних фахівців. Саме цей період ознаменувався організацією різних курсів, які стали початком професійного навчання кадрів для соціальних служб. Була створена „Соціальна школа” на юридичному факультеті психоневрологічного інституту. Одним із найважливіших напрямів діяльності вчених і практиків у цей період було надання допомоги та побудова системи виховно-виправних установ, куди потрапляли жебраки та безпритульні діти [5].

На початку ХХ ст. в Росії успішно розвивалася система соціальних служб. У 1902р. діяло 11400 благодійних установ, 19108 опікунських рад. Гроші, які надходили на благодійність, використовували на створення навчально-виховних закладів, утримання будинків для дітей-бідняків, нічних притулків для бродяг, народних їдалень, амбулаторій та лікарень. У суспільстві зміцнювалося стійке позитивне ставлення до благодійності [2].

4 період - з 1917 р. до середини 80-х р. ХХ ст. став переломним моментом у розвитку благодійності в Російській Імперії, відбулася Жовтнева революція 1917 року. Більшовики засуджували благодійність як буржуазний пережиток, а тому будь-яка благодійна діяльність була заборонена. Ліквідували приватну власність, церковну благодійність .

Держава взяла на себе турботу про соціально знедолених, число яких в результаті найгостріших соціальних катаклізмів (першої світової війни, кількох революцій, громадянської війни) різко зросло. Сирітство, безпритульність, правопорушення серед підлітків, проституція неповнолітніх - найгостріші соціальні та педагогічні проблеми того періоду .

У сформованій тоталітарній державі відбулася підміна загальнолюдських цінностей на класові. Проголошення утопічної ідеї побудови самого досконалого і справедливого суспільства, ліквідації

всіх пережитків минулого, в тому числі і соціальних бід, зробили закритою темою соціальних проблем і систему соціальної допомоги незахищених дітей.

5 період: з 90-х років ХХ століття по ХХІ ст. Цей період характеризується спільною діяльністю держави і приватних осіб. Створюються і розвиваються нові благодійні фонди, цільові програми надання соціальної допомоги різним категоріям населення. Будуються приватні школи і дитячі садки, спортивні зали та стадіони, лікарні, санаторії, пансіонати і будинки відпочинку.

Змінюється ставлення громадськості до соціально знедолених дітей - до них почали ставитися як до жертв війни. Держава намагається вирішити їх проблеми шляхом створення шкіл-інтернатів, розширення мережі дитячих будинків для дітей. Але поряд з цим фактично відроджується благодійність (хоча це слово і не вживається), яка проявляється у відкритті спеціальних рахунків і фондів, у перерахуванні грошей для дітей, у передачі особистих заощаджень.

Відродження благодійної діяльності в Україні розпочалося на початку

90-х років ХХ ст., після проголошення незалежності України. Почала формуватися законодавча база: Конституція України, постанова „Про благодійні фонди”, Закон „Про благодійництво та благодійні організації”, розпорядження „Про сприяння благодійній діяльності в Україні” [1].

В суспільстві дедалі більше стали впроваджуватися новітні тенденції та засоби здійснення благодійної діяльності, розвиваються підходи до благодійної діяльності з використанням новітніх практик, механізмів, зростає професійний рівень її реалізації.

Варто зазначити, що відроджуються і добрі традиції. Благодійна акція „Біла квітка”, яку називали Карнавалом-ромашки, проведеної 20 квітня 1911 року по ініціативі Марії Федорівни, в Ялті, у 2001 році була відроджена і проводиться кожного року, з метою надання допомоги хворим туберкульозом. Купивши квітку, мешканці, гості міста Ялти вносять свою допомогу, відроджуючи добре св'ято, яке є символом людської доброти, співчуття та милосердя.

За останні роки в Україні також сформувалися основні типи благодійних організацій: приватні, корпоративні та операційні благодійні фонди, фонди громад. Більшість з них пройшли складний етап організаційного розвитку. Серед пріоритетних сфер їхньої діяльності виокремлюють соціальний захист населення (69%), охорону здоров'я (49%), освіту і права людини (по 48%), розвиток громади (47%) та підтримку громадських ініціатив (46%) [7].

Проте, на жаль, інколи благодійність розглядають і використовують як інструмент політичних технологій, прийомів у

передвиборчих компаніях. За допомогою благодійності мобілізують голоси пенсіонерів, інвалідів та інших малозабезпечених громадян, привертають увагу засобів масової інформації. При цьому людям пропонують короткострокову матеріальну підтримку, а інколи просто обіцянки мінімальних благ.

Результати опитування свідчать і про таке: благодійність визначають передусім як „допомогу найбіднішим громадянам” (77,7%) та „допомогу певним категоріям населення („чорнобильцям”, „афганцям”, одиноким матерям і т. ін.) - 62,2%. Лише 16% опитаних називають організації, які вони вважають благодійними. Ще менше людей отримували хоча б один раз благодійну допомогу (3,9% від загальної кількості опитаних). Причому мешканці міст та люди похилого віку частіше отримували благодійну допомогу, ніж мешканці сіл, з'ясовано, що населення очікує на благодійну допомогу передусім від комерційних структур (54,1%), а вже потім від держави (29,7%) [13].

За результатами міжнародного дослідження „Мировой рейтинг благотворительности 2010” Україна знаходиться на 150 місці серед країн Центральної та Східної Європи та на 147 місці серед країн світу, тобто вона має найбільш низький відсоток благодійних пожертв в світі [12].

Однак, на сьогоднішній день в Україні благодійні фонди та організації постають основними провідниками ідей благодійництва та доброчинної діяльності в українському суспільстві; створюють умови для привнесення кращого європейського та світового досвіду у вирішення найактуальніших соціальних проблем українського суспільства; підтримують сучасні програми для запровадження інноваційних технологій щодо суспільного розвитку та введення України у світову спільноту як рівноправного партнера; постають активними учасниками процесу лобювання змін до законодавства на всіх рівнях; мають неабиякий вплив на активізацію українських громад та розвиток соціального партнерства у громадах задля вирішення певних соціальних проблем; відіграють суттєву роль у підготовці фахівців соціальної сфери в Україні та створюють значну кількість робочих місць у недержавному секторі для працевлаштування вищезазначених спеціалістів [1].

Задля подальшого забезпечення ефективності, відповідальності і прозорості у діяльності українських благодійних фондів та організацій, а також для підтримки процесу розвитку благодійності у країні необхідне виконання низки пріоритетних завдань, а саме: удосконалення законодавчої бази у сфері благодійництва з урахуванням провідного міжнародного досвіду; запровадити стандарти благодійної діяльності та контроль за дотриманням їх;

сформувати державну політику щодо популяризації та підтримки розвитку благодійності; зміцнити співпрацю між благодійними інституціями, органами виконавчої влади та місцевого самоврядування, бізнесом і ЗМІ; підвищити рівень довіри громадськості до благодійництва; підвищити рівень професіоналізації діяльності благодійних інституцій; зміцнити вітчизняну інформаційно-методичну базу з питань благодійності [1].

Отже, Україна пройшла складний шлях, має багату історію ефективної благодійної діяльності. Врахування досвіду нашого минулого дозволить, щоб благодійність стала невід'ємною складовою суспільства, моральним обов'язком кожної заможної людини. Благодійність як системна цілеспрямована діяльність повинна стати: проінформованою, науковою, технологічною, контрольованою. Благодійність – це не тільки допомога сиротам чи жертви на лікування, це вклад в майбутнє країни: її здоров'я, культуру, освіту, це інвестиція в інтелектуально-духовний потенціал країни.

Список використаних джерел

1. „Благодійні інституції України: сучасний стан та перспективи розвитку” (за результатами соціологічного дослідження) / Автори: .Безпалько, .М.Галустян, А.В.Гулевська-Черниш, Г.М.Лактіонова, Л.Б.Магдюк, Д.В.Непочатова, Л.М.Паливода, Г.О.Притиск.; за заг. ред. А.В. Гулевської-Черниш. – К.: Книга плюс, 2008. – 120 с.
2. Вересова О.И. Благотворительность Романовых / О.И. Вересова // Ливадийский дворец-музей. 1994-1999 : сб. – Севастополь : Мир, 1999. – С. 169–171.
3. Вернер К.А. Памятная книга Таврической губернии / под ред. К.А. Вернера // Сборник статистических сведений по Таврической губернии. – Симферополь, 1889. – С. 72.
4. Георгиевский П. И. Организация частной благотворительности / П. И. Георгиевский // Вестник благотворительности. – 1895. – № 5. – С. 40.
5. Закон України „Про благодійництво і благодійні організації” зі змінами та доповненнями // Відомості Верховної Ради України. – 1997. – № 46.
6. Лавриненко Л.Я. Меценатство и благотворительность: история развития / Лавриненко Л.Я/ Школа. – 2001. – № 2. – С. 63–65.
7. Мокеева Л.Н. Дис.к. пед.наук „Становление и развитие благотворительности и патронирования в системе образования Крыма (XIX – начало XX столетия) / Мокеева Л. Н/ Одесса, 2010, - 285с.
8. Словарь русского языка: 57000 слов / С.И.Ожегов; под ред. Н.Ю.

- Шведовой. – 20-е изд., стер. – М.: Русский язык, 1988. – 736 с.
9. Словарь-справочник по социальной работе / Е.И. Холостова. – М.: Юрист, 1997. – 419 с.
 10. Словарь педагогических терминов. Т. 2. / С.Л.Ткачев. – СПб., 1935. – 276 с.
 11. Тарасов И. Т. Учебник науки полицейского права. Вып. 1, № 9 / И.Т. Тарасов/ – Москва: Высочайшее утверждение Товарищество „Печатня С.П.Яковлева”, 1891. – 79 с.
 12. Український форум благодійників. Результати опитування „Благодійність в Україні в умовах кризи” 1-10 квітня 2009 року) [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.ufb.org.ua/events/1082.html>
 13. Центр філантропії. Результати загальнонаціонального опитування „Благодійна Україна: практика та ставлення населення України до благодійництва”. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.philanthropy>

The article analyzes the nature of the concept of „charity”, the historical development of philanthropy, the state and prospects of philanthropy in Ukraine.

Keywords: charity, philanthropy, charity, charitable foundations. [Вик.org.ua/filestorage/File/Survey.pdf](http://vik.org.ua/filestorage/File/Survey.pdf).

Отримано 25.2.2012

УДК 37.013.42: 349.3

О.В. Сватенков

ЗМІСТ ПОНЯТТЯ "ЗАХИСТ ПРАВ ДИТИНИ" У СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОМУ КОНТЕКСТІ

У статті здійснено теоретичний аналіз підходів до визначення понять "захист", "соціальний захист", "соціально-правовий захист", "соціальний захист дитинства", "захист прав клієнта", "соціально-педагогічний захист" та запропоновано на цій основі нове розуміння змісту поняття "захист прав дитини".

Ключові слова: захист, соціальний захист, соціально-правовий захист, захист прав дитини.